

چگونگی و آسیب شناسی اوقات فراغت نوجوانان ۱۲ تا ۱۷ ساله استان لرستان

دکتر حسین مهرداد*

چکیده

در پژوهش حاضر به بررسی آسیب شناسی اوقات فراغت نوجوانان ۱۲ تا ۱۷ ساله استان لرستان پرداخته شده است. به این منظور و با هدف شناخت و تقلیل این آسیب‌ها از بین ۳۶۰ هزار نفر (۱۷۰ هزار نفر دختر و ۱۹۰ هزار نفر پسر) با استفاده از جدول تاکمن ۶۲۰ نفر دختر و پسر و ۱۵۰ نفر کارشناس و مدیر دستگاه‌های اجرایی مرتبط با موضوع گذران اوقات فراغت به صورت خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب و به وسیله دو پرسش نامه محقق ساخته با روایی و اعتبار معتبر (نظر صاحب نظران و آلفای کرانباخ ۰/۹۹، پرسشنامه نوجوانان و ۸۵٪ پرسش نامه کارشناسان) مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج تحلیل عاملی نشان می‌دهد که نوجوانان ۱۲ تا ۱۷ ساله اوقات فراغت خود را به فعالیت‌های فرهنگی، تفریح، مطالعه آزاد، فعالیت‌های مذهبی، مهارتی، وقت‌گذرانی (مطلوب و نامطلوب) و ورزش می‌گذرانند. و عمده‌ترین آسیب‌های اوقات فراغت این نوجوانان: عامل ساختاری سازمانی، عوامل فرهنگی، عدم مشارکت مردمی، شرایط نامطلوب اقتصادی، عدم اطلاع رسانی درست، نبود انگیزه و غیره می‌باشد.

کلید واژه‌ها: اوقات فراغت، آسیب‌شناسی، نوجوانان، لرستان.

مقدمه

فراغت معادل اصطلاح لاتین Leisure است که به معنای مجاز بودن می باشد (ساروخانی ۱۳۷۰). گروه بین المللی جامعه شناسی فراغت را چنین تعریف کرده است: فراغت عبارت است از مجموعه ای از فعالیت ها که فرد با رضایت خاطر برای استراحت و تفریح یا به منظور توسعه آگاهی ها و فراگیری غیر انتفاعی یا مشارکت اجتماعی داوطلبانه بعد از رهایی از الزامات شخصی، خانوادگی و اجتماعی به آن می‌پردازند (پیرو، آلن^۱، به نقل از ساروخانی، ۱۳۷۰).

گذراندن اوقات فراغت یکی از پدیده‌های اجتماعی سال های اخیر در کشورهای در حال گذر یا توسعه یافته است. (سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۱) این پدیده دارای وجوه دو گانه کارکردی است. از یک طرف محلی برای بروز استعدادها و توانمندی ها و از طرف دیگر راهی برای شکل گیری برخی آسیب‌های اجتماعی است. فقدان نگرش‌های مطلوب و کارآفرینی در نوجوانان و کمبود برنامه‌های تربیتی و پژوهشی برای استفاده بهینه از اوقات فراغت و کمبود برنامه‌های مورد توقع نوجوانان می تواند زمینه مناسبی برای رشد آسیب های وارده بر این پدیده اجتماعی باشد. اوقات فراغت، فرصت و زمانی فارغ از دغدغه های تحصیلی و کاری است، و این امر می تواند وجوه دو گانه کارکردی آن را تقویت کند (شیخ، ۱۳۷۴). نتایج مناسب و نامطلوب اجتماعی زمانی از اوقات فراغت زاده می‌شود که برنامه‌هایی جذاب، مفرح، و نشاط آور که آکنده از عناصر تربیتی و پرورشی باشد برای آن طراحی نگردد. گذران این اوقات در چهارچوب فعالیت‌های سالم می‌تواند جنبه های آسیب‌زای آن را کاهش داده و اقدامی پیشگیرانه از به بیراهه رفتن نوجوانان در این ایام باشد. مطالعات و بررسی های انجام شده حاکی از آن است که اوقات فراغت همواره بستر مناسبی برای خلاقیت ها و نوآوری ها است (ماتسودا، ۱۹۸۹). تحقیقات انجام شده در زمینه ویژگی های افراد خلاق نشان می دهد که آنان علاوه بر اینکه از هوشی مطلوب، صداقت، صراحت و انعطاف پذیری بهره مندند، از اوقات فراغت خود حداکثر بهره را گرفته، با آزاد اندیشی و تفکر واگرا مسائل مختلف را بررسی می‌کنند و به راه حل های نو دست می‌یابند (سیسک^۲، ۱۹۸۵، به نقل از ذوالاکتاف).

اولین کتاب در طرفداری از فراغت برای کارگران در اروپا توسط پل مارک^۳ سوسیالیست نوشته شد که «حق تنبل بودن» نام داشت و در آمریکا «ویلن»^۴ با تدوین کتاب «نظریه طبقه فارغ از کار»، جامعه‌شناسی فراغت را شکل داد. در سال ۱۹۲۴ دفتر بین‌المللی کار نخستین کنفرانس را

درباره وقت آزاد کارگران برپا کرد که سیصد نماینده از ملل مختلف در آن شرکت داشتند. نظر عمومی در این کنفرانس اهمیت دادن به اوقات فراغت بود (اسدی، ۱۳۵۲).

آندرسون^۱ فراغت را زمان فروخته شده‌ای می‌داند که متعلق به فرد است. زمانی که فرد به میل خود از آن استفاده می‌کند. (همان منبع) عطاران (۱۳۷۱)، ارسطو را اولین متفکری می‌داند که به مسأله فراغت پرداخت. به اعتقاد ارسطو تعلیم و تربیت باید شهروندان را برای عمل و فراغت هر دو آماده نماید (یوسفی، ۱۳۷۱).

دومازیه^۲ عقیده دارد که اوقات فراغت مجموعه فعالیت‌هایی را دربر می‌گیرد که شخص پس از ارزشیابی تعهدها و تکلیف‌های شغلی، خانوادگی و اجتماعی با میل و اشتیاق به آن می‌پردازد و غرض از آن استراحت، تفریح، توسعه دانش و به کمال رساندن شخصیت خویش و نیز به ظهور رساندن استعدادها و خلاقیت‌ها و سرانجام بسط مشارکت آزادانه جامعه است (یوسفی، ۱۳۷۴).

اهمیت بررسی آسیب‌های اوقات فراغت، صور، اشکال، میزان و چگونگی گذراندن اوقات فراغت از مباحث جدیدی است که مورد توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان و اندیشمندان اجتماعی به ویژه دانشمندان علوم تربیتی، روان‌شناختی و علوم اجتماعی قرار گرفته است (ساراک، ۱۹۹۱). در این راستا پژوهش‌های گسترده‌ای در کشورهای مختلف انجام گرفته که نشانگر اهمیت این موضوع است.

در کشور ما تحقیقاتی در این زمینه انجام گرفته که به شرح مختصر بعضی از آنها می‌پردازیم. در پژوهشی که تحت عنوان «نحوه گذراندن اوقات فراغت دانش‌آموزان متوسطه استان کردستان» در سال ۱۳۷۲ توسط احمدی انجام گرفته امور هنری و ورزش در انواع و شیوه‌های مختلف از روش‌های گذراندن اوقات فراغت معرفی شده است. در تحقیق دیگر تحت عنوان «نحوه گذراندن اوقات فراغت دانش‌آموزان پسر کلاس‌های دوم و سوم نظری شهر کرمانشاه در سال ۱۳۷۳» توسط رستمی انجام شده؛ تلویزیون بیشتر اوقات فراغت را پر می‌کند و سینما و مطبوعات و روزنامه‌ها تأثیر ناچیزی در پر کردن اوقات فراغت جامعه مورد مطالعه داشته است. در پژوهش دیگری تحت عنوان «چگونگی پرداختن به فعالیت‌های جوانان و نوجوانان گروه شهری» که در سال ۱۳۷۴ توسط شورای ملی جوانان در کل کشور انجام گرفته، این نتایج به دست آمده که اولاً استفاده از اوقات فراغت تابع جنسیت جوانان است و وقت فراغت جوانان ۳ ساعت و ربع در شبانه روز است و جوانان پسر بیشتر از جوانان دختر اوقات فراغت دارند و ثانیاً فعالیت‌های اوقات فراغت

را به ترتیب مشاهده تلویزیون، دیدار خویشاوندان و دوستان، مطالعه کتاب معرفی می‌کند. در این پژوهش اوقات فراغت در برگیرنده مدت زمانی است که فرد فارغ از ساعات کار ساعتی را صرف پرداختن به امور شخصی و کامیابی‌های طبیعی بدنی از قبیل تغذیه، خواب، استحمام و... می‌کند و می‌تواند با میل و رغبت کامل در این ساعات به فعالیت مطلوب خود بپردازد یا به بطالت بگذراند.

در لرستان حدود ۴۰۰ هزار نفر نوجوانان ۱۲ تا ۱۷ ساله زندگی می‌کنند که در قالب برنامه‌های تربیت بدنی، فرهنگ و ارشاد اسلامی، آموزشی و پرورشی، سازمان تبلیغات اسلامی، کمیته امداد امام، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و هلال احمر اوقات فراغت خود را برنامه ریزی و اجرا می‌کنند (گزارش نمایندگی سازمان ملی جوانان در سال ۱۳۸۵).

براساس گزارش مذکور در سال ۱۳۸۵ از مجموع ۴۰۰ هزار نفر یاد شده نیمی از آنان تحت پوشش برنامه‌های رسمی ارائه شده قرار نگرفته‌اند و امکانات موجود در استان نیز نشان می‌دهد که نوجوانان استان، اجتماعاً با کمبود تجهیزات فراغتی در بخش‌های فرهنگی، هنری، ورزشی، عقیدتی، مهارت آموزشی، آموزشی و تفریحی مواجه هستند.

این کمبودهای احتمالی در کنار سایر عوامل موجب شده است که آسیب‌هایی بر چگونگی و مطلوبیت گذران اوقات فراغت نوجوانان استان مترتب شود. هدف این پژوهش با عنایت به نتایج حاصله از تحقیقات پیشین و مشاهدات پژوهش‌گر، آزمون متغیرهای مورد نظر و آسیب‌زای اوقات فراغت نوجوانان است. اهمیت و ضرورت موضوع تحقیق تابعی از معیارهای علمی و شرایط انسانی، اجتماعی است (دوورژه^۱، به نقل از اسدی، ۱۳۶۶). اهمیت موضوع به نقشی وابسته است که نتایج حاصل از انجام پژوهش در دانش بشری و ارائه راه حل‌ها خواهد داشت. یقیناً بی‌توجهی به آسیب‌های مترتب بر اوقات فراغت نوجوانان که در سن رشد و جامعه پذیری قرار دارند، می‌تواند در روند اجتماعی شدن و فرهنگ‌پذیری و شکل‌گیری شخصیت نوجوانان استان تأثیرات سویی به جای گذارد (گلشن فومنی، ۱۳۷۲). مضاف بر اینها باید به این نکته مهم نیز اشاره کرد که نوجوانان در مقایسه با سایر گروه‌های سنی، حساس‌تر، آسیب‌پذیرتر و دچار فشار روانی بیشتر و عمیق‌تری هستند و رشد سریع و ناگهانی جسمی نوجوانان که می‌تواند از هماهنگی کمتری با رشد روحی و روانی آنان برخوردار باشد مسائل و آسیب‌های خاص خود را به همراه دارد. با توجه به اهمیت و ضرورت اوقات فراغت این تحقیق در جهت تحقق اهداف زیر، در پی پاسخگویی دو

سؤالی است که به دنبال اهداف آمده است (بازرگان، ۱۳۷۶).

اهداف

۱. شناخت چگونگی گذران اوقات فراغت نوجوانان لرستانی از نظر زمانی و مکانی؛
۲. طبقه‌بندی فعالیت‌های زمان اوقات فراغت در دو گروه پسران و دختران؛
۳. شناخت رابطه چگونگی گذران اوقات فراغت با وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خانواده‌های نوجوان؛
۴. شناخت آسیب‌های زمانی، مکانی، برنامه‌ای، نظارتی، اعتباری، مالی، انگیزشی و تربیتی مرتب بر گذران اوقات فراغت.

سؤالات

۱. نحوه گذران اوقات فراغت نوجوانان ۱۲-۱۷ ساله استان لرستان چگونه است؟
۲. چه آسیب‌هایی در نحوه گذران اوقات فراغت نوجوانان ۱۲-۱۷ ساله استان لرستان وجود دارد؟

روش

روش اجرای این تحقیق، پیمایشی است که از انواع تحقیق توصیفی است.

جامعه آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه نوجوانان ۱۲ تا ۱۷ ساله ساکن استان لرستان می‌باشند که بنا بر آمار نامه مرکز آمار ایران بالغ بر ۳۶۰ هزار نفر هستند (۱۷۰ هزار نفر دختر و ۱۹۰ هزار پسر). همچنین ۱۵۰ نفر کارشناس نیز مشمول جامعه آماری است. با استفاده از جدول تاکمن نمونه نوجوانان ۶۲۰ نفر و جامعه نمونه کارشناسان همان ۱۵۰ نفر تعیین گردید. با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای، جامعه نمونه از نوجوانان به صورت تصادفی انتخاب و مورد بررسی قرار گرفت (نادری، ۱۳۶۹).

ابزار پژوهش

برای انجام پژوهش حاضر از دو پرسش نامه استفاده شده است:

الف: پرسش نامه محقق ساخته نحوه گذران اوقات فراغت با ۸۳ سؤال به صورت طیف لیکرت و

۲۶ سؤال در ارتباط با آسیب‌های اوقات فراغت. پایایی این پرسش‌نامه پس از اجرا بر روی ۳۰ نفر از طریق محاسبه ضریب آلفای کرانباخ برابر با ۹۹٪ بود.

ب: پرسش‌نامه محقق ساخته آسیب‌شناسی مخصوص کارشناسان؛ شامل ۲۶ سؤال به منظور شناسایی آسیب‌های اوقات فراغت نوجوانان پس از آزمون مقدماتی بر روی ۳۰ نفر از کارشناسان، ضریب آلفای کرانباخ آن ۸۵٪ محاسبه گردید داده‌ها با تحلیل عاملی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

الف) آمار توصیفی

جدول شماره ۱- توزیع فراوانی و درصد پاسخگويان بر حسب نسبت و شهرستان محل سکونت

مجموع	جنسیت		شهر
	دختر	پسر	
۲۰۰	۱۰۰	۱۰۰	فراوانی
۲۰۰/۰۱	۵۰	۵۰	درصد سطری
۳۲/۳	۳۴/۵	۳۰/۳	درصد ستونی
۱۷۰	۷۰	۱۰۰	فراوانی
۱۰۰	۴۱/۲	۵۸/۸	درصد سطری
۲۷/۴	۲۴/۱	۳۰/۳	درصد ستونی
۱۲۰	۶۰	۶۰	فراوانی
۱۰۰	۵۰	۵۰	درصد سطری
۱۹/۴	۲۰/۷	۱۸/۲	درصد ستونی
۱۳۰	۶۰	۷۰	فراوانی
۱۰۰	۴۶/۲	۵۳/۸	درصد سطری
۲۱	۲۰/۷	۲۱/۲	درصد ستونی
۶۲۰	۲۹۰	۳۳۰	فراوانی
۱۰۰	۴۶/۸	۵۳/۲	درصد سطری
۱۰	۱۰۰	۱۰۰	درصد ستونی

بر اساس داده‌های جدول شماره ۱، تعداد ۳۲/۳ درصد پاسخگویان در شهرستان‌های خرم‌آباد و پلدختر، ۲۷/۳ درصد در شهرستان‌های بروجرد و دورود، ۱۹/۴ درصد در شهرستان‌های الیگودرز و ازنا ۲۱ درصد در شهرستان‌های کوه‌دشت، سلسله و دلفان سکونت دارند. همچنین ۵۳/۲ درصد پاسخ‌گویان پسر و ۴۶/۸ درصد دختر هستند.

ب) تحلیل عاملی

سؤال یک- نحوه گذراندن اوقات فراغت نوجوانان ۱۲ تا ۱۷ ساله لرستان چگونه است؟

جدول شماره ۲- برآزنده بودن تحلیل عاملی بر اساس داده‌های به دست آمده

آزمون کایزر- مایر- اولکین KMO		۰/۶۳۴
آماره خی دو	۲۰۴۸/۴۶۵	
درجه آزادی	۴۵	آزمون بارتلت
سطح معناداری	۰/۰۰	

داده‌های جدول شماره ۲ (یعنی خی دو محاسبه شده (۲۰۴۸/۴۶۵) با درجه آزادی ۴۵ و سطح معناداری ۰/۰۰۱ نشان می‌دهد که تحلیل عاملی برآزنده‌ی آماره‌های به دست آمده است لذا با اطمینان می‌توان برای گذران اوقات فراغت از تحلیل عاملی استفاده کرد.

به منظور پاسخگویی به سؤالات تحقیق داده‌ها در دو بخش آمار توصیفی و تحلیل عاملی مورد تحلیل قرار گرفتند که نتایج تحلیل عاملی به شرح جداول زیر ارائه می‌گردد:

جدول شماره ۳- توصیف و تبیین مقدار کل واریانس متغیرها توسط عامل (فعالیت) استخراج شده

مجموع مربعات بارهای عاملی استخراج شده بعد از رخش			مقدار ویژه		مؤلفه عامل
درصد واریانس	درصد تجمعی	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی	
۲۳/۳۰۳	۲۳/۳۰۳	۲/۳۳۰	۲۵/۳۵۳	۲۵/۳۵۳	۱
۴۶/۱۵۴	۲۲/۸۵۰	۲/۲۸۵	۴۹/۹۹۱	۲۴/۶۳۸	۲
۶۲/۰۳۹	۱۵/۸۸۵	۱/۵۸۹	۶۴/۶۹۶	۱۴/۷۰۵	۳
۷۵/۰۱۵	۱۲/۹۷۶	۱/۲۹۸	۷۵/۰۱۵	۱۰/۳۱۹	۴

با توجه به یافته‌های جدول شماره ۳ بیشترین سهم را فعالیت اول با ۲۳/۳۰۳٪ و کمترین سهم را فعالیت چهارم با ۱۲/۹۷۶٪ دارند. در واقع بیشترین زمان از اوقات فراغت نوجوانان استان به فعالیت‌های فرهنگی هنری، سپس مطالعه آزاد، فعالیت‌های فرهنگی مذهبی، وقت گذرانی مطلوب، ورزش و در نهایت فعالیت تفریح می‌گذرد.

جدول شماره ۴: ماتریس عامل‌های چرخش یافته و بارهای عاملی مربوط به هر فعالیت (عامل) در نحوه گذراندن اوقات فراغت نوجوانان استان

فعالیت‌ها (عامل‌ها)				تبصره‌ها
۴	۳	۲	۱	
...	...	...	۰/۸۹۰	فعالیت‌های فرهنگی - هنری
...	...	...	۰/۸۳۰	کار
...	...	...	۰/۶۹۸	تفریح
...	...	۰/۸۶	...	مطالعه آزاد
...	...	۰/۷۷۱	...	فعالیت فرهنگی - هنری
...	...	۰/۷۰۳	...	آموزشی
...	...	۰/۵۷۵	...	مهارتی
...	۰/۸۹۰	...	...	وقت گذرانی نامطلوب
...	۰/۷۸۳	...	...	وقت گذرانی مطلوب
۰/۸۶۵	...	...	...	ورزش

یافته‌های جدول شماره ۴ نشان می‌دهد که چهار فعالیت از مجموع ۱۰ فعالیت مشخص شده برای نحوه گذراندن اوقات فراغت نوجوانان استان لرستان بیشترین تأثیر را در چگونگی گذراندن اوقات فراغت آنان دارند. یعنی فعالیت شماره ۱ با متغیرهای (فعالیت‌های فرهنگی، و تفریح در جهت مثبت عاملی و کار کردن با جهت منفی عاملی)، فعالیت شماره ۲ (با متغیرهای مطالعه آزاد، فعالیت‌های فرهنگی - هنری، آموزشی و مهارتی)، فعالیت شماره ۳ (با متغیرهای وقت گذرانی مطلوب و نامطلوب) و فعالیت شماره ۴ یعنی ورزش، بیشترین سهم را در فعالیت‌ها و نحوه گذراندن اوقات فراغت نوجوانان لرستان دارند.

سؤال دو- چه آسیب‌هایی در نحوه گذراندن اوقات فراغت نوجوانان ۱۲ تا ۱۷ ساله لرستان وجود دارد؟

جدول شماره ۵. برازندگی تحلیل عاملی برای داده‌ای به دست آمده

آزمون کایزر- مایر- اوکلین KMO	۰/۸۷۹
آزمون بارتلت	۲۹۴۳/۵۸۳
آماره خی دو	۴۵
درجه آزادی	۰/۰۰
سطح معناداری	

داده‌های جداول شماره ۵ (یعنی خی دو محاسبه شده ۲۹۴۳/۵۸۳ با درجه آزادی ۴۵ و سطح معناداری ۰/۰۰۱) نشان می‌دهد که تحلیل عاملی برازنده آماره‌های به دست آمده از تحقیق حاضر است. لذا با اطمینان می‌توان برای پی بردن به آسیب‌های اوقات فراغت نوجوانان از نظر کارشناسان از تحلیل عاملی استفاده کرد.

جدول شماره ۶. ارائه تحلیل عاملی آسیب‌های اوقات فراغت نوجوانان از نظر کارشناسان

مؤلفه عامل	مقدار ویژه		مجموع مربعات بارهای عاملی استخراج شده بعد از چرخش		درصد تجمعی
	درصد کل	درصد واریانس	درصد کل	درصد واریانس	
۱	۹/۳۱۱	۷۱/۶۲۵	۶/۷۷۶	۵۲/۱۲۴	۵۲/۱۲۴
۲	۱/۹۵۰	۱۴/۹۹۶	۴/۴۸۵	۸۶/۶۲۲	۸۶/۶۲۲
۳	۰/۴۱۵	۳۱/۱۸۹	...	...	...
۴	۰/۳۱۶	۲/۴۲۸	...	...	...
۵	۰/۲۱۸	۱/۶۷۹	...	...	...
۶	۰/۲۰۷	۱/۵۹۵	...	...	...
۷	۰/۱۵۸	۱/۲۱۶	...	...	...
۸	۰/۱۳۲	۱/۰۱۶	...	...	...
۹	۰/۱۰۳	۰/۷۸۹	...	...	...
۱۰	۰/۰۶۹	۰/۴۷۳	...	...	...
۱۱	۰/۰۶۲	۰/۴۷۳	...	...	...
۱۲	۰/۰۳۶	۰/۲۷۸	...	...	...
۱۳	۰/۰۲۴	۰/۱۸۱	...	...	۱۰۰/۰۰۰

با توجه به یافته‌های جدول شماره ۶ بیشترین سهم را به ترتیب عامل ساختاری سازمانی با ۸۶/۶۲٪، قابلیت تبیین و عامل فرهنگی با ۵۲/۱۲ در صد قابلیت تبیین به خود اختصاص داده است. در واقع کارشناسان ادارات متولی امور نوجوانان لرستان بیشترین سهم را در آسیب‌های اوقات فراغت، به کمبود تجهیزات و اماکن تفریحی، ورزشی و مهارتی و عدم نظارت خانواده‌ها و مسئولین و عدم مشارکت مردم و نهادهای غیر دولتی به برنامه‌های اوقات فراغت می‌دهند.

جدول شماره ۷: ماتریس عامل‌های چرخش یافته و بارهای عاملی مربوط به هر عامل آسیب اوقات فراغت

عامل‌ها		متغیرها
۲	۱	
...	۰/۹۴۳	سؤال ۱۱
...	۰/۹۱۳	سؤال ۳
...	۰/۸۶۸	سؤال ۴
...	۰/۸۶۴	سؤال ۱۳
...	۰/۸۲۵	سؤال ۱۲
...	۰/۸۱۴	سؤال ۵
...	۰/۶۸۴	سؤال ۸
...	۰/۶۸۹	سؤال ۶
۰/۹۶۹	...	سؤال ۷
۰/۹۵۶	...	سؤال ۹
۰/۸۳۰	...	سؤال ۱۰
۰/۶۶۸	...	سؤال ۱۵

داده‌های جدول شماره ۷ چرخش بارهای عاملی مربوط به هر عامل آسیب اوقات فراغت را نیز نشان می‌دهد لذا از نظر کارشناسان آسیب‌های نحوه گذراندن اوقات فراغت نوجوانان ۱۲ تا ۱۷ ساله استان بیشتر ناشی از عوامل ساختاری- سازمانی و عامل فرهنگی است.

جدول شماره ۸: براننده بودن تحلیل عاملی بر اساس داده‌ها

آزمون کایزر- مایر- اوکلین KMO		۰/۹۰۰
آزمون بارتلت	خی دو	۴۰۶۹۳/۱۴
	درجه آزادی	۳۲۵
	سطح معناداری	۰/۰۰

داده های جدول شماره ۸ (یعنی خی دو محاسبه شده ۴۰۶۹۳/۱۴ با درجه آزادی ۴۵ و سطح معناداری ۰/۰۰۱) نشان می‌دهد که تحلیل عاملی براننده‌ی آماره های به دست آمده از تحقیق حاضر است. لذا با اطمینان می‌توان برای پی بردن به آسیب‌های اوقات فراغت نوجوانان از نظر نوجوانان از تحلیل عاملی استفاده کرد.

جدول شماره ۹: ارائه تحلیل عاملی اوقات فراغت نوجوانان از نظر نوجوانان استان لرستان

مؤلفه (عامل)	مقدار ویژه	مجموع مربعات بارهای عاملی استخراج شده بعد از چرخش			
		درصد کل	درصد واریانس	درصد کل	درصد واریانس
۱	۱۵/۷۰۶	۶۰/۴۰۹	۶۰/۴۰۹	۸/۳۷۲	۳۲/۲۰۱
۲	۴/۹۳۶	۱۸/۹۸۴	۷۹/۲۹۳	۶/۴۳۸	۲۴/۷۶۳
۳	۱/۹۶۷	۷/۵۶۷	۸۶/۹۶۰	۵/۱۱۰	۱۹/۶۵۴
۴	۱/۶۴۴	۶/۳۲۳	۹۳/۲۸۳	۴/۳۳	۱۶/۶۶۵
۵	۰/۴۷۲	۱/۸۱۵	۹۵/۰۹۸	...	...
۶	۰/۳۴۹	۱/۳۴۱	۹۶/۴۳۹	...	...
۷	۰/۱۷۴	۰/۶۷۰	۹۷/۱۰۹	...	...
۸	۰/۱۵۳	۰/۵۸۷	۹۷/۶۹۶	...	...
۹	۰/۱۰۹	۰/۴۱۹	۹۸/۱۱۵	...	...
۱۰	۰/۰۸۱	۰/۳۱۱	۹۸/۴۲۶	...	...
۱۱	۰/۰۶۹	۰/۲۶۴	۹۸/۶۹۰	...	...
۱۲	۰/۰۶۱	۰/۲۳۳	۹۸/۹۲۳	...	...
۱۳	۰/۰۴۵	۰/۱۷۲	۹۹/۰۹۵	...	...
۱۴	۰/۰۳۹	۰/۱۵۰	۹۹/۲۴۶	...	...

...	...	...	۹۹/۳۷۸	۰/۱۳۲	۰/۰۳۴	۱۵
...	...	...	۹۹/۴۹۲	۰/۱۱۵	۰/۰۳۰	۱۶
...	...	...	۹۹/۵۸۴	۰/۰۹۲	۰/۰۲۴	۱۷
...	...	...	۹۹/۶۵۸	۰/۰۷۴	۰/۰۱۹	۱۸
...	...	...	۹۹/۷۲۸	۰/۰۷۰	۰/۰۱۸	۱۹
...	...	...	۹۹/۷۸۷	۰/۰۵۹	۰/۰۱۵	۲۰
...	...	...	۹۹/۸۳۸	۰/۰۵۰	۰/۰۱۳	۲۱
...	...	...	۹۹/۸۸۰	۰/۰۴۳	۰/۰۱۱	۲۲
...	...	...	۹۹/۹۱۹	۰/۰۳۹	۰/۰۱۰	۲۳
...	...	...	۹۹/۹۴۸	۰/۰۲۶	۰/۰۰۷	۲۴
...	...	...	۹۹/۹۷۴	۰/۰۲۶	۰/۰۰۷	۲۵
...	...	...	۱۰۰/۰۰۰	۰/۰۲۶	۰/۰۰۷	۲۶

با توجه به یافته‌های جدول شماره ۹ بیشترین سهم را عامل اول با ۳۲/۲۰ درصد واریانس و کمترین سهم را عامل چهارم با ۱۶/۶۶ درصد واریانس به خود اختصاص داده است. در واقع نوجوانان استان لرستان آسیب‌های نحوه گذراندن اوقات فراغت آنان بیشتر ناشی از عوامل ساختاری و سازمانی، وقت‌گذرانی نامطلوب، عوامل عدم مشارکت مردمی، شرایط خانوادگی و عوامل نبود انگیزه است. هم‌چنین آنان کمبود تجهیزات، عامل وقت‌گذرانی نامطلوب، کمبود مکانهای مهارت‌آموزی و عدم انگیزه و تشویق را آسیب اوقات فراغت خود می‌دانند. در ارتباط با نحوه گذران اوقات فراغت پسران و دختران استان و هر شهر در استان تحلیل عاملی به عمل آمده که به دلیل اختصار از ذکر جداول می‌گذریم اما عوامل تقریباً مشابه‌اند و عجیب اینکه کمبود امکانات و تجهیزات و عدم اطلاع‌رسانی به موقع در شهرستان‌های استان به عنوان آسیب در اولویت اول می‌باشند.

جدول شماره ۱۰: ماتریس عامل‌های چرخش یافته و بارهای عاملی مربوط به هر عامل آسیب‌های اوقات فراغت

متغیرها	۱	۲	۳	۴
سؤال ۱۴	۰/۹۴۹	...	...	...
سؤال ۱۰	۰/۹۲۱	...	...	...
سؤال ۱۳	۰/۸۴۲	...	...	...

...	...	...	۰/۷۹۲	سؤال ۱۹
...	...	...	۰/۶۹۸	سؤال ۶
...	...	...	۰/۶۹۵	سؤال ۳
...	...	۰/۹۲۹	...	سؤال ۲۰
...	...	۰/۸۶۰	...	سؤال ۱۸
...	...	۰/۷۷۴	...	سؤال ۴
...	...	۰/۶۶۴	...	سؤال ۲۱
...	۰/۸۹۰	...	...	سؤال ۲
...	۰/۷۵۷	...	...	سؤال ۲۰
...	۰/۷۰۲	...	...	سؤال ۱
۰/۸۸۲	...	...	...	سؤال ۲۵
۰/۷۶۱	...	...	...	سؤال ۲۲
۰/۷۶۰	...	...	...	سؤال ۲۶
۰/۷۴۶	...	...	...	سؤال ۲۳

چرخش عوامل و بارهای عاملی مربوط به هر سؤال در داده‌های جدول شماره ۱۰ بیانگر این است که نوجوانان لرستان آسیب‌های نحوه گذراندن اوقات فراغت را بیشتر ناشی از عوامل ساختاری-سازمانی، وقت‌گذرانی نامطلوب، عدم مشارکت فردی، شرایط خانوادگی و عوامل انگیزشی می‌دانند.

بحث و نتیجه‌گیری

نتیجه تحقیقات انجام شده در مورد گذران اوقات فراغت بوسیله نوجوانان مؤید این واقعیت است که پدیده فراغت و چگونگی استفاده از آن، دغدغه بسیاری از متولیان امور نوجوانان در سراسر جهان از جمله ایران است. نتیجه به وسیله تحقیق در این زمینه به وسیله عابدین زاده در سال ۱۳۷۲ در تهران حاکی از این است که جوانان تهرانی اوقات فراغت خود را بیشتر به وقت‌گذرانی‌های مطلوب مثل سینما، تئاتر و کانون‌های هنری می‌گذرانند و یا به مطالعه روزنامه و مجله می‌پردازند. هم چنین گذران اوقات فراغت نوجوانان به وقت‌گذرانی نامطلوب مثل خیابان‌گردی، سرک‌کوچه ایستادن، مزاحمت‌های خیابانی و غیره ناشی از رغبت‌های جنسی خاص این سن و نبود مکان‌های مطلوب اوقات فراغت از طرف دیگر می‌باشد. یافته‌های تحقیق با این نتایج هم‌خوانی دارد و از طرفی مؤید یافته‌های روان‌شناسی در ادبیات تحقیق است که نوجوانان گرایش افراطی به

مذهب داشته و به خواندن داستان و سرگذشت مخترعین رغبت و تمایل شدید دارند. براساس تحقیقی که در سال ۱۳۷۰ به وسیله استانداری لرستان انجام شده، مردم لرستان از دیرباز اهل ورزش و بازی‌های رزمی بوده‌اند که در این مورد هم، یافته‌های تحقیق حاضر را تأیید می‌کند. روی آوردن نوجوانان به تفریح دقیقاً برابر نظر جامعه‌شناسان است که تفریح را بهترین فرصت برای پرورش قوای جسمی، اخلاقی و فکری می‌دانند. ذوالاکتاف (۱۳۸۰) می‌گوید آفرینش هنری و کلاس‌های علمی و هنری از عمده‌ترین فعالیت‌های نوجوانی است.

از آنجا که زمینه فرهنگی اجتماعی در لرستان برای دختران و پسران نوجوان یکسان است، چگونگی گذران اوقات فراغت این دو جنس تقریباً شباهت دارد و در گرایش به فعالیت‌های هنری، ورزش، مطالعه آزاد و وقت‌گذرانی مطلوب تفاوتی بین آنان وجود ندارد. تنها تفاوت عمده این است که نوجوانان دختر وقت‌گذرانی نامطلوب ندارند که این امر می‌تواند دلیل فرهنگی داشته باشد، زیرا که فرهنگ حاکم بر جامعه لرستان به ماندن در منزل و سرگرمی‌هایی از قبیل، مطالعه آزاد، فعالیت‌های هنری و جمع خانواده فرا می‌خواند. از مجموعه موارد حاصل از پژوهش حاضر و نتایج تحقیقات مشابه پیرامون نحوه گذران اوقات فراغت، می‌توان گفت که گذران اوقات فراغت از مهم‌ترین نیازهای نوجوانان استان است و از خرده‌نظام‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، محیطی متأثر می‌گردد (ساروخانی، ۱۳۷۰). به طور کل تجزیه و تحلیل داده‌ها مؤید این امر است که نوجوانان استان به ترتیب اوقات فراغت خود را در فعالیت‌های هنری (نقاشی - خطاطی، کارهای دستی، خیاطی، موسیقی)، فعالیت‌های تفریحی (گردشگری، تماشای تلویزیون، رفتن به پیک نیک، دیدن فیلم‌های سینمایی، گوش دادن به موسیقی و تفریحات اینترنتی)، فعالیت‌های وقت‌گذرانی (بازی‌های کامپیوتری، قدم زدن در پارک‌ها، مسافرت کوتاه داخل استانی، نشستن در کافی‌شاپ‌ها، خیابان‌گردی با دوستان)، فعالیت‌های ورزشی (تماشای فوتبال، رفتن به باشگاه ورزشی، دوچرخه‌سواری، شنا، فوتبال و کوهنوردی)، فعالیت‌های مهارتی (آموزش رایانه، آموزش هنرهای تجسمی، گرافیک و نواختن آلات موسیقی) فعالیت‌های آموزشی (رفتن به کلاس‌های آموزشی رانندگی)، فعالیت‌های مطالعه آزاد (رفتن به کتابخانه‌های عمومی، مطالعه کتب درسی و غیردرسی، داستان، رمان، روزنامه و مجلات گوناگون) می‌گذرانند. جالب اینکه نوجوانان بیشتر به دنبال فعالیت‌های فردی غیر فعال هستند که پیامد آن انزوای طلبی، خستگی و دغدغه‌های نوجوانی است.

این نتایج با یافته‌های احمدی (۱۳۷۲)، هم‌خوانی دارد، در تحقیق مذکور که با عنوان نحوه

گذران اوقات فراغت دانش آموزان متوسطه استان کردستان انجام گرفته، صدا و سیما در گذران اوقات فراغت نقش مهمی دارد و انجام امور هنری و ورزش در انواع و شیوه‌های مختلف از روش‌های گذران اوقات فراغت معرفی شده‌اند. همچنین یافته‌های این تحقیق با نتایج تحقیقات رستمی (۱۳۷۳)، دفتر مشاوره و تحقیق وزارت آموزش و پرورش (۱۳۷۰)، سرور (۱۳۷۶)، دیناروند (۱۳۸۲)، ابراهیم‌پور (۱۳۷۶) نیز همخوانی دارد. نتایج این تحقیقات به طور کلی گذران اوقات فراغت را در رشد شخصیت کودکان و نوجوانان مؤثر دانسته‌اند. همه تحقیقات انجام شده فوق به چگونگی گذران اوقات فراغت و عوامل مؤثر بر آن تأکید دارند و بر اهمیت آن تمرکز نموده‌اند؛ مواردی که در تحقیق حاضر نیز مورد توجه و تأکید و تأیید قرار گرفته است.

اما از یافته‌های تحقیق در ارتباط با آسیب‌های اوقات فراغت می‌توان نتیجه گرفت که گذراندن اوقات فراغت جوانان ۱۲ تا ۱۷ ساله استان با آسیب‌های جدی روبرو است. با توجه به اینکه بسیاری از اندیشمندان و جامعه‌شناسان امروز، تفریح و چگونگی گذران اوقات فراغت را وسیله‌ای مؤثر برای پرورش قوای فکری، جسمی و اخلاقی افراد می‌دانند و آن را عاملی برای جلوگیری از کجروی‌های اجتماعی قلمداد می‌کنند، باید هم از طرف خانواده و هم از جانب متولیان امور نوجوانان مورد توجه و عنایت ویژه قرار گیرد (شعاری‌نژاد، ۱۳۷۲). نوجوانان و کارشناسان آسیب‌های اوقات فراغت را در استان به شرح زیر معرفی نموده‌اند: عامل ساختاری، سازمانی (عدم وجود امکانات و تجهیزات، کمبود منابع مالی، نبود برنامه ریزی و نظارت دقیق مسئولین) عامل فرهنگی (کمبود نظارت خانواده‌ها بر گذران اوقات فراغت فرزندان، نظارت کم مسئولین، جذاب و جالب نبودن برنامه‌ها و تکراری بودن آنها، عدم مشارکت جدی مردم و مؤسسات و نهادهای غیر دولتی در تدوین، احداث محل‌ها و اجرای برنامه‌های اوقات فراغت) وضع اقتصادی و اجتماعی نامطلوب خانواده‌ها (بی‌توجهی به اوقات فراغت، عدم آگاهی از اهمیت آن، نبود زمینه‌های انگیزشی، مادی و مالی). عدم اطلاع‌رسانی درست (نبودن یا کمبود تبلیغات مفید، نبود متولیان امور نوجوانان به عنوان مسئول مستقیم اوقات فراغت، کمبود برنامه ریزی آموزشی و آموزش رسانه‌ای در زمینه گذران اوقات فراغت) (بیلر به نقل از کدیور، ۱۳۶۹). این نتایج اولاً با نظر حیدری ۱۳۷۰ همخوانی دارد که می‌گوید، نوجوانان و جوانان برای آزاد کردن انرژی تراکمی که در وجودشان انباشته است، نیاز اساسی به تفریح و گردش دارند، نیازهای آنان در این زمینه انکارناپذیرند و نمی‌توان به جای پاسخ مناسب، نیازهایشان را سرکوب کرد، و یا به راحتی از آن گذشت. شعاری‌نژاد ۱۳۷۲، نیز بر این عقیده است که متقاضیان از سویی و جامعه

از سوی دیگر یک نوع علاقه نوجوانان را از او دریغ می‌کنند. این بدان معنا نیست که تنها به صرف همین مخالفت و یا خودداری، علاقه از ذهن و اندیشه نوجوان زدوده شود، بلکه آرام آرام وی را از خود و جامعه دور و بیگانه می‌سازد. نتیجه تحقیق حاضر با مبانی علمی که شعاری‌نژاد بر آن تأکید نموده نیز همخوانی دارد. همچنین یافته‌های تحقیق با نتایج شبکه تلویزیونی ژاپنی ان.اچ. کا^۱ که رسانه تلویزیون را عامل مهمی برای پیشگیری از آسیب‌های اوقات فراغت می‌داند، هم‌چنین است زیرا که این رساله ضمن داشتن تنوع، اطلاعات مورد لزوم و بیشتری را انتقال می‌دهد (بیریوکف^۲، به نقل از حفاظی، ۱۳۷۶).

ذوالاکتاف، ۱۳۸۰، مدلی را از ابعاد اوقات فراغت ارائه می‌دهد که در آن فراغت به عنوان تجربه‌ای ارزشمند برای زندگی و تعالی، معرفی شده است، در این مدل فعالیت‌های بی‌هدف و بدون برنامه‌ریزی دو نوع آسیب دارند؛ یکی آسیب فردی که حاصل فعالیت‌های فردی ناباب است و دیگری آسیب‌های اجتماعی که حاصل فعالیت اجتماعی ناباب است. در زمینه آسیب‌هایی که تحقیق حاضر به آنها رسیده است، تحقیقاتی انجام شده که نتایج آنها با این یافته همسو و هم‌جهت است. منجمله تحقیق دیناروند (۱۳۸۲)، ابراهیم‌پور (۱۳۷۶) به سفارش اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی لرستان، گزارش سازمان ملی جوانان (۱۳۸۱)، شورای تحقیقات اداره کل آموزش و پرورش کرمانشاه (۱۳۷۳)، دفتر مشاوره و تحقیق وزارت آموزش و پرورش (۱۳۷۱)، آموزش و پرورش منطقه ۱۷ تهران (۱۳۷۲)، دبیرخانه‌ی شورای ملی جوانان (شیخ، ۱۳۷۴) کروز^۳، (۱۹۸۸)، کارلسون^۴ (۱۳۷۹)، بوچر^۵ (۲۰۰۵)، همه تحقیقات فوق، از دیدگاه آسیب‌شناسی اجتماعی، فراغت زیاد، یکی از دلایل نابهنجاری‌های اجتماعی است و باید با اهمیت تلقی گردد و باید امکانات و زمینه‌های لازم را برای انجام فعالیت‌های تفریحی سالم و کافی و برنامه‌ریزی شده اوقات فراغت فراهم نمود.

منابع فارسی

- احمدی، ع. (۱۳۷۲). نحوه گذراندن اوقات فراغت دانش‌آموزان متوسطه استان کردستان، شورای تحقیقات کردستان.
- استاندارداری لرستان. (۱۳۷۰). مطالعه اجتماعی فرهنگی لرستان. خرم‌آباد: فرهنگ.

1. Nipon Hosokyokia (N. H. K)
4. Carlson

2. Beer yookev
5. Bucher

3. Krous

اسدی، ع. (۱۳۵۲). تعاریف فراغت و دیدگاه‌های آن، تهران: سازمان برنامه و بودجه، کمیته گذران اوقات فراغت.

ابراهیم پور، م. (۱۳۷۶). نحوه گذران اوقات فراغت نوجوانان و جوانان خرم‌آباد: اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی.

بازرگان، ع. و سرمد، ز. (۱۳۷۶). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: انتشارات سپهر.

پیرو، آ. (۱۳۷۰). فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، تهران: انتشارات.

بیابانگر ا. (۱۳۷۶). روانشناسی نوجوانان، تهران: انتشارات نشر دانشگاهی.

یلور، ر. (۱۳۶۹). روانشناسی در آموزش ترجمه، پروین کدیور، تهران: انتشارات نشر دانشگاهی.

بیرویوف، ن. (۱۳۷۶). تلویزیون و دکترین‌های آن در غرب، ترجمه محمد حفاظی، تهران: انتشارات سروش.

حیدری ا. (۱۳۷۰). بلوغ، مشکلات روانی جوانان و نوجوانان، اُفت تحصیلی، تهران: انتشارات دیبا.

دفتر مشاوره و تحقیق. (۱۳۷۱). نحوه گذران اوقات فراغت دانش‌آموزان پسر ممتاز مقطع متوسطه، تهران.

دیناروند، ح. (۱۳۷۸). چگونگی گذران اوقات فراغت جوانان و نوجوانان جامعه شهرهای بروجرد و خرم‌آباد، محل نشر: اداره کل ارشاد لرستان.

دوورژه، م. (۱۳۶۶). روش‌های علوم اجتماعی، ترجمه خسرو اسدی. تهران: انتشارات امیر کبیر.

رستمی، ع. (۱۳۷۳). نحوه گذران اوقات فراغت دانش‌آموزان پسر کلاس‌های دوم و سوم متوسطه کرمانشاه: شورای تحقیقات کرمانشاه.

ذوالاکتاف، و. (۱۳۸۰). برنامه ریزی اوقات فراغت، اصفهان: سازمان ملی جوانان.

زین‌العابدی ا. (۱۳۷۴). تحلیل شرایط فرهنگی و نگاهی به ظرفیت‌های فرهنگی استان لرستان، خرم‌آباد: اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی لرستان.

ساروخانی، ب. (۱۳۷۰). درآمدی بر دایره‌المعارف علوم اجتماعی، تهران: انتشارات کیهان.

سرور، د. (۱۳۷۹). تابستان و اوقات فراغت جوانان و نوجوانان تهران: روزنامه کیهان شماره ۱۶۲۷۹.

شعاری نژاد، ع. (۱۳۷۲). روانشناسی رشد، تهران: انتشارات اطلاعات.

شیخ، س. (۱۳۷۴). چگونگی پرداختن به فعالیتهای فراغت بین جوانان و نوجوانان. تهران: شورای ملی جوانان.

صافی، ق. (۱۳۵۴). کاربرد زمان فراغت دانشجویان. تهران: انتشارات اطلاعات.

عابدین زاده آستارایی، ن. (۱۳۷۲). چگونگی گذراندن اوقات فراغت دختران دبیرستان منطقه ۱۷. مجله ورزش و دانش.

گلشن فومنی، م. (۱۳۷۲). جامعه شناسی آموزش و پرورش. تهران: انتشارات شیفته.

گزارش ملی جوانان (۱۳۸۱). تهران: سازمان ملی جوانان.

یوسفی، ب. (۱۳۷۱). اوقات فراغت دانش آموزان. مجله مدیریت در آموزش و پرورش شماره ۲.

یوسفی ب. (۱۳۷۴). چگونگی، برنامه‌ی اوقات فراغت، پرورش سال چهارم، شماره یک.

نادری، ع و سیف نراقی، م. (۱۳۶۹). روشهای تحقیق در علوم انسانی، تهران: انتشارات بدر.

منابع انگلیسی

- Bucher. A. (2005). 7th ed.** Foundation of physical Education. C. V. Moss by Company, Saint Louis p p. 451.
- Carlson, E. Reynold., and vucher,a. (1979).** Reaction and leisure, the changing sense, wads worth, publishing company, Inc Belmont, California, 3th ed p p. 1-10.
- Freeman, H. William. (1977).** physical of Education in a changing society, Houghton, miflin company, boston, first ed p p. 235-258.
- Krous, G. Richard. (1988).** changing views of Tomorrow's Leisure, JOPERD August, , p p. 83 and 13.
- Matsuda, Y., Akuto. A. (1989).** life in mature society, Tokyo, nihon keizai, sinbunsha, , p p. 97-130
- Saeki. Toshio. (1991).** Quality life and sport: Humanity for all in achieving the future Japanese society, Sport for all, Elsevier science publisher, pp. 389-379.